

Dariusz Czartoryjski

2 Brygada Pancerna Legionów

ORCID: 0000-0002-2058-5232

e-mail: dariuszczartoryjski@op.pl

Świadczenia osobiste i rzeczowe w czasie pokoju

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie świadczeń na rzecz obrony, które są możliwe do nałożenia na określone podmioty w czasie pokoju. Została dokonana analiza roli społeczeństwa w kwestii zabezpieczenia osobowego i sprzętowego jednostek wykonujących zadania na rzecz bezpieczeństwa kraju. Regulacje w przedmiotowej materii są zawarte w ustawie z 11 marca 2022 roku o obronie Ojczyzny, która uchylili poprzednią obowiązującą ustawę z 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. Elementem niezbędnym do właściwej realizacji świadczeń na rzecz obronności jest odpowiednia konstrukcja regulacji prawnych w tym zakresie, a także odpowiednie działanie organów administracji publicznej odpowiedzialnych za bezpieczeństwo państwa. Organy te muszą posiadać odpowiednie zdolności do skutecznego reagowania na zagrożenia. Dotyczy to również osób prywatnych, firm, przedsiębiorstw i zakładów pracy, które będą zobligowane decyzją administracyjną do wykonania powierzonego zadania lub oddania w użytkowanie własnych zasobów.

Słowa kluczowe:

świadczenia rzeczowe, świadczenia osobiste, polski system bezpieczeństwa, ustawa o obronie Ojczyzny

Wprowadzenie

Konstytucja z 2 kwietnia 1997 roku¹ określa podstawowe obowiązki obywateli, tj.: troszczenia się o dobro wspólne, obrony Ojczyzny, służby wojskowej, przestrzegania prawa, ponoszenia ciężarów publicznych, ponoszenia świadczeń, w tym świadczeń na rzecz bezpieczeństwa narodowego. Jednym z obowiązków obywateli wobec ojczyzny przewidzianych w konstytucji jest obowiązek obrony Ojczyzny. Jest to nie tylko obowiązek prawny, lecz także moralny².

Obronność we współczesnych warunkach jest przedsięwzięciem złożonym, gdyż z natury rzeczy musi obejmować wszystkie dziedziny życia państwowego, prywatnego i społecznego, a także zaplecze gospodarczo-demograficzne, które stanowi materialny czynnik możliwości w obszarze przygotowań obronnych państwa, w tym powiększania bazy mobilizacyjnej Sił Zbrojnych RP³.

Przepisy konstytucji często jest bardzo trudno stosować, dlatego regulacje do bezpośredniego stosowania są zawierane w ustawach zwykłych i wydawanych na ich podstawie rozporządzeń wykonawczych. Tak jest również w przypadku świadczeń na rzecz obrony⁴. Obecnie aktem normatywnym regulującym kwestie związane z obronnością Polski jest ustawa z 11 marca 2022 roku o obronie Ojczyzny oraz akty wykonawcze do niej.

Artykuł 3 ust. 2 rzeczonyj ustawy definiuje obowiązki obywateli polskich na rzecz obrony Ojczyzny⁵. Mogą one być realizowane poprzez pełnienie służby wojskowej, wykonywanie obowiązków wynikających z nadanych przydziałów mobilizacyjnych i pracowniczych przydziałów mobilizacyjnych, pełnienie służby w jednostkach zmilitaryzowanych bądź wykonywanie świadczeń na rzecz obrony. Wykonywanie powierzonych czynności lub oddanie do użytkowania posiadanych nieruchomości i rzeczy ruchomych na cele obronne przez poszczególnych obywateli podmioty gospodarcze i administrację publiczną

- 1 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.
- 2 M. Florczak-Wątor, *Komentarz do art. 85*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023, s. 298.
- 3 Z. Filip, *Świadczenia obywateli na rzecz obrony – prawda i mity*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate” 2020, nr 10, s. 257.
- 4 R. Sitek, *Świadczenia na rzecz podnoszenia potencjału obronnego państwa*, „Wiedza Obronna” 2018, nr 1–2, s. 199.
- 5 Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, t.j., Dz.U. 2024, poz. 248, z późn. zm.

jest istotą świadczeń na rzecz obrony⁶. Zarówno świadczenia osobiste, rzeczowe, jak i szczególne wchodzą w zakres powszechnego obowiązku obrony, a zatem świadczenia na rzecz obrony stanowią integralną część rozwiązań obronnych w państwie⁷. Świadczenia na rzecz obrony muszą być zdatne do osiągnięcia zamierzonego celu, powinny być adekwatne i nie mogą wykraczać poza to, co jest konieczne, żeby ten cel osiągnąć (zasada proporcjonalności); muszą być sprawiedliwie dzielone (zasady równości i sprawiedliwości); powinny być prakseologicznie i aksjologicznie uzasadnione⁸.

Świadczenia osobiste

Ustawa o obronie Ojczyzny nakłada obowiązek wykonywania świadczeń na obywateli polskich, którzy ukończyli 16 rok, a nie przekroczyli 60 roku życia. Świadczenia osobiste polegają na:

- 1) wykonywaniu różnego rodzaju prac doraźnych na rzecz przygotowania obrony państwa albo zwalczania klęsk żywiołowych, likwidacji ich skutków oraz zarządzania kryzysowego;
- 2) obowiązkowi użycia posiadanych narzędzi prostych;
- 3) doręczaniu dokumentów powołania do służby wojskowej oraz wezwań do wykonania świadczeń;
- 4) udziale w ćwiczeniach wojskowych;
- 5) dostarczaniu i obsłudze przedmiotów świadczeń rzeczowych.

Co istotne, wyliczenie to jest taksatywne i wyczerpujące, brak jest zatem możliwości powiększenia powyższego katalogu świadczeń osobistych⁹.

W stosunku do kurierów przepis wskazuje, że nałożony obowiązek świadczeń osobistych może dotyczyć sprawdzenia gotowości mobilizacyjnej sił

6 Z. Zamiar, P. Zamiar, *Pozamilitarne ogniwa w systemie bezpieczeństwa militarnego państwa*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2011, nr 4, s. 96.

7 G. Lewandowski, *Świadczenia na rzecz obrony w procesie pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa. Stan aktualny oraz kierunki rozwoju*, „Wiedza Obronna” 2019, nr 4, s. 89.

8 P. Ruczkowski, *Świadczenia obywatela na rzecz obrony w świetle standardów demokratycznego państwa prawa*, „Annales Universitatis Mariae Curie Skłodowska” Sectio G 2022, t. 69, s. 80–81.

9 Wyrok WSA w Opolu z dnia 8 kwietnia 2004 r., II SA/Wr 2316/01, LEX nr 2223151.

zbrojnych oraz w przypadku powoływania w trybie natychmiastowego stawienia się w trybie rotacyjnym żołnierzy rezerwy lub wezwania żołnierzy obrony terytorialnej do stawienia się do pełnienia terytorialnej służby wojskowej.

W tym miejscu warto zwrócić uwagę, że samo powoływanie się na klauzulę sumienia nie jest przesłanką zwalniającą od obywatelskiego obowiązku świadczeń osobistych na rzecz kraju. Osoba, na którą nałożono świadczenia osobiste, jest obowiązana do wykazania w takim przypadku, że w konkretnym stanie faktycznym ich wykonanie stoi w opozycji do jej sumienia bądź wyznaczonych przez nią przekonań¹⁰. Pomimo że wykonywanie świadczeń osobistych jest jedną z formy powszechnego obowiązku obrony, znacząco jednak różni się od służby wojskowej, co znajduje również swoje odzwierciedlenie w art. 85 ust. 3 konstytucji. Zawężenie w ustawie zasadniczej ochrony prawnej wyłącznie do przypadku sprzeciwu sumienia związanego z pełnieniem służby wojskowej stanowi ważne wskazanie aksjologiczne do oceny spraw dotyczących konfliktu sumienia z nakazami obowiązującego prawa¹¹.

Czas wykonywania świadczeń osobistych jednorazowo wynosi do 12 godzin, a w stosunku do kurierów, a także osób dostarczających i zarazem obsługujących przedmioty świadczeń rzeczowych – 48 godzin. Do czasu wykonywania świadczeń osobistych wlicza się czas dojazdu do miejsca wykonywania świadczenia osobistego i powrotu do miejsca pobytu stałego albo pobytu czasowego trwającego ponad 3 miesiące, nie więcej jednak niż łącznie 2 godziny, oraz czas przeznaczony na wypoczynek, ale nie więcej niż 8 godzin, jeżeli świadczenie jest wykonywane dłużej niż 12 godzin. Zakresy czasowe określone przez ustawodawcę są sztywne i nie mogą zostać zwiększone w czasie pokoju¹². Co istotne, obowiązek wykonania świadczenia osobistego może zostać nałożony na obywatela najwyżej 3 razy w roku.

Obowiązek świadczeń osobistych jest nakładany przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) decyzją administracyjną. Elementem niezbędnym jest wniosek szefa wojskowego centrum rekrutacji, kierownika jednostki przewidzianej do militaryzacji lub kierownika jednostki organizacyjnej wykonującej zadania na potrzeby obrony państwa (jednostki organizacyjne Policji, Agencji

10 Wyrok NSA z dnia 28 września 2022 r., III OSK 1402/21, LEX nr 3413482.

11 Wyrok NSA z dnia 4 kwietnia 2023 r., III OSK 2062/21, LEX nr 3518702.

12 Wyrok WSA w Warszawie z dnia 6 grudnia 2006 r., II SA/Wa 1276/06, LEX nr 328585.

Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Więziennej, Straży Marszałkowskiej, Krajowej Administracji Skarbowej, jednostki organizacyjne podległe i nadzorowane przez Ministra Obrony Narodowej, niewchodzące w skład sił zbrojnych, a także terenowe organy administracji rządowej, instytucje państwowe, organy samorządu terytorialnego oraz inne jednostki organizacyjne).

Decyzję o nałożeniu obowiązku wykonania świadczenia osobistego doręcza się osobie zobowiązanej do świadczenia i wnioskodawcy na piśmie wraz z uzasadnieniem, 14 dni przed terminem stawienia się do wykonania świadczenia. Decyzji nadaje się rygor natychmiastowej wykonalności w terminie w niej określonym.

Osobie obowiązanej i wnioskodawcy przysługuje odwołanie od decyzji do wojewody w terminie 7 dni od dnia doręczenia decyzji. Decyzja ta może być zmieniona przez wojewodę również z urzędu, jeżeli została wydana z naruszeniem przepisów prawa. Odwołanie odbywa się według zasad ustawy z 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego i zgodnie z art. 129 § 1 odwołanie składa się za pośrednictwem organu, który wydał decyzje w pierwszej instancji¹³.

Osoba, na którą nałożono obowiązek wykonania świadczenia osobistego, jest obowiązana stawić się do wykonania tego świadczenia w terminie i miejscu wskazanym w decyzji. W przypadku niestawienia się osoby obowiązanej do wykonania świadczenia osobistego bez uzasadnionej przyczyny wójt (burmistrz, prezydent miasta) zarządza przymusowe doprowadzenie tej osoby przez Policję do wskazanej jednostki wojskowej lub podmiotu, w trybie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji.

Decyzję o wyznaczeniu danej osoby do wykonania świadczeń osobistych, w tym planowanych do realizacji w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny, wydaje, podobnie jak w przypadku nałożenia obowiązku wykonania świadczenia osobistego, wójt (burmistrz, prezydent miasta). Zbieżne regulacje są również w przypadku organów uprawnionych do złożenia wniosku o przeznaczeniu do wykonania świadczeń osobistych.

13 Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego, t.j., Dz.U. 2024, poz. 572.

Odrębne regulacje ustawodawca przewidział dla kuriera. Wezwanie osób przeznaczonych do funkcji kuriera do wykonania świadczenia osobistego polegającego na doręczeniu dokumentów powołania do służby wojskowej oraz wezwań do wykonania świadczeń może nastąpić z urzędu lub na wniosek szefa wojskowego centrum rekrutacji.

Decyzje doręcza się osobie przeznaczonej do wykonywania świadczeń osobistych oraz wnioskodawcy na piśmie wraz z uzasadnieniem. Osobie przeznaczonej do wykonywania świadczeń osobistych i wnioskodawcy przysługuje odwołanie od decyzji do wojewody w terminie 14 dni od dnia doręczenia decyzji.

Osoby, którym wydano ostateczne decyzje administracyjne o przeznaczeniu ich do wykonania świadczeń osobistych, mogą być z urzędu lub na wniosek organów i kierowników jednostek organizacyjnych wzywane przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) do wykonania tych świadczeń. Wezwania te mogą obejmować obowiązek do wykonania świadczeń osobistych w trybie natychmiastowego stawiennictwa i brak jest możliwości odwołania się od nich. Osoby te są obowiązane stawić się do wykonania świadczenia osobistego w terminie i miejscu wskazanych w wezwaniu. W przypadku niestawienia się osoby obowiązanej do wykonania świadczenia osobistego bez uzasadnionej przyczyny wójt (burmistrz, prezydent miasta) zarządza przymusowe doprowadzenie tej osoby przez Policję do wskazanej jednostki wojskowej lub podmiotu, zgodnie z przepisami o postępowaniu egzekucyjnym w administracji.

Osobie wykonującej świadczenie osobiste przysługuje ryczałt godzinowy w wysokości 1/178 kwoty minimalnego wynagrodzenia za pracę obowiązującego w grudniu roku poprzedniego, ustalanego na podstawie ustawy z 10 października 2002 roku o minimalnym wynagrodzeniu za pracę¹⁴, za każdą godzinę wykonywania świadczeń osobistych. Ponadto przysługuje takiej osobie należność pieniężna, zamiast ryczałtu, w wysokości odpowiadającej utraconemu wynagrodzeniu za pracę, jeżeli świadczenie osobiste było wykonywane przez pracownika w czasie pracy i pracodawca nie wypłacił wynagrodzenia za opuszczony czas pracy. Jeżeli świadczenie osobiste było wykonywane przez pracownika w czasie urlopu wypoczynkowego, to należność pieniężna, zamiast ryczałtu,

14 Ustawa z dnia 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę, t.j., Dz.U. 2024, poz. 1773.

jest obliczana według zasad obowiązujących przy ustalaniu wynagrodzenia za urlop wypoczynkowy. Osoba taka posiada również uprawnienie do zwrotu kosztów przejazdu do miejsca wykonywania świadczenia osobistego i powrotu do miejsca pobytu stałego albo pobytu czasowego trwającego ponad 3 miesiące.

Dodatkowo osobie wykonującej świadczenia osobiste przysługuje bezpłatne wyżywienie na zasadach określonych dla żołnierzy odbywających zasadniczą służbę wojskową lub ryczałt odpowiadający stawkom tego wyżywienia, jeżeli czas wykonywania świadczenia osobistego jest dłuższy niż 8 godzin. Obecnie warunki oraz normy otrzymywania wyżywienia bądź wysokość równoważnika pieniężnego za brak wyżywienia określa rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z 13 maja 2022 roku w sprawie umundurowania i wyżywienia oraz innych należności wydawanych żołnierzom niebędącym żołnierzami zawodowymi¹⁵.

Ustawodawca nałożył na pracodawcę obowiązek zwolnienia pracownika od świadczenia pracy na czas niezbędny do wykonywania świadczenia osobistego. Dodatkowo paragraf 5 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z 15 maja 1996 roku w sprawie sposobu usprawiedliwiania nieobecności w pracy oraz udzielania pracownikom zwolnień od pracy¹⁶ stanowi, że pracodawca jest obowiązany zwolnić od pracy pracownika wezwanego do osobistego stawienia się przed organem właściwym w zakresie powszechnego obowiązku obrony na czas niezbędny w celu załatwienia sprawy będącej przedmiotem wezwania. W takim przypadku pracownik powinien przedstawić odpowiednie dokumenty usprawiedliwiające nieobecność w pracy. Czas zwolnienia od świadczenia pracy z powodu wykonywania świadczenia osobistego wlicza się do okresu pracy wymaganego do nabycia lub zachowania uprawnień pracowniczych. Za zwolnienie od pracy w celu załatwienia spraw dotyczących powszechnego obowiązku obrony nie przysługuje od pracodawcy wynagrodzenie¹⁷.

15 Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 13 maja 2022 r. w sprawie umundurowania i wyżywienia oraz innych należności wydawanych żołnierzom niebędącym żołnierzami zawodowymi, *ibidem* 2022, poz. 113, z późn. zm.

16 Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 15 maja 1996 r. w sprawie sposobu usprawiedliwiania nieobecności w pracy oraz udzielania pracownikom zwolnień od pracy, t.j., *ibidem* 2014, poz. 1632.

17 K. Stefański, *Komentarz do rozporządzenia w sprawie sposobu usprawiedliwiania nieobecności w pracy oraz udzielania pracownikom zwolnień od pracy*, [w]: *Prawo zatrudnienia. Komentarz do rozporządzeń*, red. K.W. Baran, Warszawa 2024, s. 1029.

Jeżeli podczas wykonywania lub w związku z wykonywaniem świadczeń osobistych albo w bezpośredniej drodze do miejsca ich wykonywania lub w drodze powrotnej osoba obowiązana zachorowała lub doznała uszczerbku na zdrowiu, to ma prawo do bezpłatnego korzystania ze świadczeń podmiotów leczniczych niebędących przedsiębiorcami w rozumieniu przepisów o działalności leczniczej.

W przypadku doznania przez osobę obowiązana uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku powstałego podczas wykonywania lub w związku z wykonywaniem świadczeń osobistych albo w bezpośredniej drodze do miejsca wykonywania tych świadczeń lub w drodze powrotnej osobie tej oraz członkom rodziny osoby zmarłej wskutek takiego wypadku przysługują świadczenia na zasadach i w trybie przewidzianym dla pracowników w przepisach o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, z tym, że prawo do świadczeń ustala i świadczenia wypłaca Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Ustawodawca w art. 625 ustawy określił katalog osób, które nie podlegają obowiązkowi świadczeń osobistych, tj. posłów, senatorów, radnych, funkcjonariuszy państwowych, osoby zatrudnione na stanowiskach kierowniczych w podmiotach leczniczych, kobiety w ciąży oraz osoby niezdolne do pracy i sprawujące opiekę nad małoletnimi dziećmi. Wykaz osób podlegających wyłączeniu z obowiązku świadczeń osobistych jest zamknięty, dlatego jest niedopuszczalne powiększanie listy takich osób¹⁸.

Szczegółowe regulacje dotyczące świadczeń osobistych, m.in.: tryb nakładania, wykonania i zwalniania z obowiązku świadczeń osobistych czy też wzory decyzji administracyjnych w tym przedmiocie, określa rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lipca 2024 roku w sprawie świadczeń osobistych na rzecz obrony w czasie pokoju¹⁹.

Organem koordynującym na obszarze województwa działalność organów samorządu terytorialnego odpowiedzialnych za planowanie i nakładanie obowiązku świadczeń osobistych jest wojewoda. Koordynacja jest rozumiana jako harmonizacja działań różnych organów administracji i urzędów do osiągnięcia zamierzonych celów. Organ koordynujący oddziałuje na organy

18 Wyrok WSA w Gliwicach z dnia 4 grudnia 2017 r., IV SA/Gl 468/17, LEX nr 2430579.

19 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2024 r. w sprawie świadczeń osobistych na rzecz obrony w czasie pokoju, Dz.U. 2024, poz. 1184.

koordynowane z wykorzystaniem różnego rodzaju środków w celu zharmonizowania działalności tych jednostek w osiągnięciu wskazanego celu²⁰.

Świadczenia rzeczowe

Oprócz świadczeń osobistych ustawodawca przewidział obowiązek świadczeń rzeczowych. Polega on na oddaniu do używania posiadanych nieruchomości i rzeczy ruchomych w celu przygotowania obrony państwa albo zwalczania klęsk żywiołowych, likwidacji ich skutków oraz zarządzania kryzysowego. Świadczenia rzeczowe mogą być nałożone na urzędy i instytucje państwowe, przedsiębiorców i inne jednostki organizacyjne, a także osoby fizyczne i beneficjentów tychże świadczeń w zależności od sytuacji, w jakiej będą siły zbrojne, jednostki przewidziane do militaryzacji oraz jednostki organizacyjne wykonujące zadania na potrzeby obrony państwa albo zwalczania klęsk żywiołowych, likwidacji ich skutków oraz zarządzania kryzysowego.

Ustawodawca sporządził wykaz wyłączonych nieruchomości i ruchomości z obowiązku wykonywania świadczeń. Jest to katalog zamknięty. Z obowiązku tego zostały wyłączone generalnie wszystkie tereny, pomieszczenia, środki transportowe, maszyny i inny sprzęt, użytkowane przez podmioty wymienione w art. 628 ust. 5 pkt. 1 lit. a–d ustawy, a także organy władzy, aparat administracyjny czy placówki dyplomatyczne lub konsularne. Wyłączenia przedmiotowe dotyczą dóbr kultury i nauki, dóbr kościołów i związków wyznaniowych, przedmiotów wyłączonych spod egzekucji komorniczej, parków narodowych i rezerwatów, szkół, przedszkoli i domów dziecka, urządzeń i sieci telekomunikacyjnych, pojazdów niedopuszczonych do ruchu po drogach publicznych oraz mocy produkcyjnych, naprawczych lub usługowych przedsiębiorcy,

W celu wykonania niezbędnych świadczeń rzeczowych Minister Obrony Narodowej corocznie wydaje rozporządzenie, w którym określa rodzaj i liczbę nieruchomości, które mogą być w tym celu w użytkowaniu w danym roku kalendarzowym; rodzaj i liczbę rzeczy ruchomych, które w danym roku kalendarzowym mogą być w tym celu pobrane, uwzględniając potrzeby związane z prowadzeniem kwalifikacji wojskowej, przeprowadzaniem ćwiczeń

20 A. Brzostek, *Komentarz do art. 627, [w:] Ustawa o obronie Ojczyzny. Komentarz*, red. M. Karpiuk, J. Kurek-Sobieraj, Warszawa 2024, s. 810.

wojskowych, w tym organizowanych w trybie natychmiastowego stawiennictwa żołnierzy rezerwy i sprawdzaniem gotowości mobilizacyjnej Sił Zbrojnych.

Realizując delegację ustawową, Minister Obrony Narodowej wydał rozporządzenie z 11 października 2024 roku w sprawie niezbędnych świadczeń rzeczowych w 2025 roku na rzecz obrony, w którym wskazał, że niezbędne świadczenia rzeczowe wykonywane w 2025 roku na rzecz obrony wynoszą nie więcej niż:

- 1) 400 nieruchomości (budynków lub ich części) – na potrzeby organów administracji rządowej i organów samorządu terytorialnego wykonujących zadania związane z prowadzeniem kwalifikacji wojskowej;
- 2) 50 pojazdów samochodowych oraz 10 przyczep (naczep) i 5 maszyn wraz z niezbędnym wyposażeniem – na potrzeby jednostek organizacyjnych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej wykonujących zadania związane z przeprowadzaniem ćwiczeń wojskowych, w tym organizowanych w trybie natychmiastowego stawiennictwa żołnierzy rezerwy i związanych ze sprawdzaniem gotowości mobilizacyjnej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej²¹.

Od rodzaju świadczenia rzeczowego jest uzależniony czas wykonywania świadczeń rzeczowych i nie może przekraczać jednorazowo w przypadku pobrania przedmiotu świadczenia w celu sprawdzenia gotowości mobilizacyjnej sił zbrojnych 48 godzin, natomiast w związku z ćwiczeniami wojskowymi nie może przekraczać jednorazowo 7 dni. Do czasu wykonywania świadczeń rzeczowych wlicza się czas niezbędny do dostarczenia przedmiotu świadczenia do wskazanego miejsca oraz jego powrotu do miejsca postoju (przechowywania), nie więcej jednak niż 2 godziny. Ograniczenia nie obowiązują w razie wykonywania obowiązku związanego z wykorzystywaniem nieruchomości na potrzeby rejestracji oraz kwalifikacji wojskowej oraz w sytuacji wykorzystywania ruchomości do zwalczania klęsk żywiołowych i likwidacji ich skutków.

Ustawodawca wprowadził również ograniczenia dotyczące nakładania świadczeń rzeczowych mających zmniejszyć ich dolegliwości. Nałożenie

21 Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 11 października 2024 r. w sprawie niezbędnych świadczeń rzeczowych w 2025 r. na rzecz obrony Dz.U., 2024, poz. 1547.

obowiązku świadczenia rzeczowego może nastąpić najwyżej 3 razy w roku, a w związku z ćwiczeniami wojskowymi tylko jeden raz.

Postępowanie o nałożenie obowiązku świadczeń rzeczowych jest uruchamiane na wniosek. Uprawnieni do jego złożenia są:

- 1) szef wojskowego centrum rekrutacji, kierownik jednostki przewidzianej do militaryzacji lub kierownik jednostki organizacyjnej wykonującej zadania na potrzeby obrony państwa (jednostki organizacyjne Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Więziennej, Straży Marszałkowskiej, Krajowej Administracji Skarbowej, jednostki organizacyjne podległe i nadzorowane przez Ministra Obrony Narodowej, niewchodzące w skład Sił Zbrojnych, a także terenowe organy administracji rządowej, instytucje państwowe, organy samorządu terytorialnego oraz inne jednostki organizacyjne) – w przypadku wniosku o przeznaczenie nieruchomości lub rzeczy ruchomej na cele świadczeń rzeczowych, w tym planowanych do wykonania w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny;
- 2) wojewoda lub starosta – w przypadku wniosku o przeznaczeniu nieruchomości lub rzeczy ruchomej na cele świadczeń w związku z użyciem ich w czasie kwalifikacji wojskowej.

Decyzja o nałożeniu obowiązku jest decyzją uznaniową²². W tym miejscu warto przytoczyć jeden z wyroków Naczelnego Sądu Administracyjnego, w którym wskazano, że: „[...] wykonywanie świadczeń rzeczowych odbywa się na rzecz Sił Zbrojnych, jednostek organizacyjnych Obrony Cywilnej czy wykonujących zadania na potrzeby obrony państwa albo zwalczania klęsk żywiołowych i likwidacji ich skutków. Oznacza to, że te właśnie podmioty uprawnione są do wyrażania swoich potrzeb w sposób najlepiej zabezpieczający realizację nałożonych ustawą celów. Przydatność, w rozważanej sprawie środków transportowych, na potrzeby jednostek wojskowych ustala «organ wojskowy», biorąc pod uwagę [...] m.in. spełnienie przez nie wymogów technicznych. W przypadku ustalenia przez organy orzekające, zgodnie z regułami

22 Wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 14 marca 2012 r., IV SA/Wr 780/11, LEX nr 1146163.

nałożonymi przez obowiązujące w tym względzie przepisy prawa, że podmiot, na który ma zostać nałożony obowiązek świadczenia, jest w stanie je realizować, nie ma w zasadzie podstaw do tego, aby kwestionować zakres zgłoszonego przez jednostki Sił Zbrojnych zapotrzebowania. To wnioskodawca jako podmiot obciążony koniecznością odpowiedniego zabezpieczenia i przygotowania obiektów na cele obrony państwa jest najlepiej zorientowany, co jest istotne i w jakim rozmiarze, aby mógł należycie wypełnić swoje obowiązki. Z punktu widzenia oceny decyzji istotne natomiast jest to, by nie miała ona charakteru dowolnej, lecz wskazywała na przesłanki, które przemawiają za odpowiednim wyborem²³.

Decyzję doręcza się posiadaczowi nieruchomości lub rzeczy ruchomej oraz wnioskodawcy na piśmie wraz z uzasadnieniem. Uzasadnienie decyzji o nałożeniu obowiązku świadczeń rzeczowych nie musi wyjaśniać przyczyny uznania przez organy wojskowe konkretnego mienia za przydatne dla obronności. Musi jedynie wziąć pod uwagę z jednej strony interes społeczny, jakim jest udostępnienie infrastruktury i wyposażenia niezbędnego do zapewnienia możliwości obronnych, a z drugiej, słuszny interes strony²⁴.

Od decyzji przysługuje posiadaczowi nieruchomości lub rzeczy ruchomej oraz wnioskodawcy odwołanie do wojewody, w terminie 14 dni od dnia doręczenia decyzji. Decyzja ta może być zmieniona przez wojewodę również z urzędu, jeżeli została wydana z naruszeniem przepisów prawa. Co istotne, w decyzji można zobowiązać posiadaczy nieruchomości lub rzeczy ruchomych do wykonania tych świadczeń bez odrębnego wezwania.

Posiadacz nieruchomości lub rzeczy ruchomej, któremu wydano ostateczną decyzję administracyjną o przeznaczeniu nieruchomości lub rzeczy ruchomej na cele świadczeń rzeczowych może być, na wniosek organów i kierowników jednostek organizacyjnych przewidzianych do militaryzacji lub kierowników jednostek organizacyjnych wykonujących zadania na potrzeby obrony państwa, wezwany przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) do wykonania tego świadczenia.

23 Wyrok NSA z dnia 10 grudnia 2013 r., II OSK 1654/12, LEX nr 1438672.

24 Wyrok WSA w Poznaniu z dnia 2 października 2024 r., II SA/Po 449/24, LEX nr 3775826.

Wezwanie doręcza się 14 dni przed terminem wykonania świadczenia. Wyjątkiem jest wykonanie świadczenia w celu sprawdzenia gotowości mobilizacyjnych sił zbrojnych.

Wezwanie właściwego organu (wójta, burmistrza, prezydenta miasta) nie jest decyzją administracyjną, nie przysługuje zatem od niej odwołanie. Jest jedynie zawiadomieniem o dacie wykonania obowiązku świadczeń rzeczowych, dlatego należy je uznać za czynność materialno-techniczną. Obowiązek wynika z samej decyzji o nałożeniu obowiązku świadczeń rzeczowych, a w wezwaniu właściwego organu zostaje określona jedynie data²⁵.

W razie niestawienia się osoby zobowiązanej do wykonania świadczenia osobistego bez uzasadnionej przyczyny wójt (burmistrz, prezydent miasta) zarządza przymusowe doprowadzenie tej osoby przez Policję do wskazanej jednostki wojskowej lub podmiotu, zgodnie z przepisami o postępowaniu egzekucyjnym w administracji.

Posiadacze nieruchomości i rzeczy ruchomych, wobec których wydano ostateczną decyzję o przeznaczeniu tych nieruchomości i rzeczy ruchomych na cele świadczeń rzeczowych, są obowiązani informować wójta (burmistrza, prezydenta miasta) o rozporządzeniu tą nieruchomością lub rzeczą ruchomą w terminie 30 dni od dnia tego rozporządzenia.

Jeżeli wnioskodawcy nie jest potrzebna do realizacji celu cała nieruchomość, to ograniczanie prawa posiadacza nieruchomości ponad uzasadnioną potrzebę należy ocenić jako zbędne, niezasadne i naruszające prawo. Zgodnie z regułą wnioskowania *a maiori ad minus*, jeżeli organ może uczynić przedmiotem obowiązku całą nieruchomość, to może także uczynić przedmiotem obowiązku część tej nieruchomości. Podkreślić należy, że musi to być taka część nieruchomości, która umożliwi osiągnięcie celu świadczenia i wyegzekwowanie nałożonego obowiązku²⁶.

Organy administracji rządowej, organy samorządu terytorialnego oraz przedsiębiorcy są zobowiązani, na żądanie szefów wojskowych centrów rekrutacji, do udzielania informacji, według posiadanych ewidencji i rejestrów, o stanie nieruchomości i rzeczy ruchomych mogących być przedmiotem

25 J. Bulira, *Komentarz do art. 632*, [w:] *Obrona Ojczyzny. Komentarz*, red. H. Królikowski, Warszawa 2023, s. 1152.

26 Wyrok WSA w Gdańsku z dnia 13 listopada 2023 r., III SA/Gd 631/23, LEX nr 3645470.

świadczeń rzeczowych. Ewidencję osób fizycznych, osób prawnych i jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej podlegających obowiązkowi świadczeń na rzecz obrony oraz rzeczy ruchomych i nieruchomości będących lub mogących być przedmiotem świadczeń rzeczowych na potrzeby sił zbrojnych prowadzi w systemie teleinformatycznym Minister Obrony Narodowej z pomocą szefa Centralnego Wojskowego Centrum Rekrutacji.

Podmiot zobowiązany do świadczeń ma obowiązek oddać na wezwanie rzecz do używania w stanie przydatnym do użytku wraz z dotyczącymi go dokumentami. Na osobie tej spoczywa ciężar utrzymania odpowiedniego stanu technicznego zarówno samej rzeczy, jak i aktualności dokumentacji.

Biorący przedmiot świadczenia jest obowiązany używać go w sposób odpowiadający jego właściwościom i przeznaczeniu. Ponosi on zwykłe koszty i inne ciężary związane z utrzymaniem przedmiotu świadczenia, a poczynione przez niego wydatki lub nakłady na przedmiot świadczenia nie podlegają zwrotowi. W razie utraty lub uszkodzenia przedmiotu świadczenia odpowiedzialność ponosi biorący. Analogicznie będzie w przypadku szkód wynikłych z używania go w sposób sprzeczny z jego właściwościami lub przeznaczeniem. Biorący przedmiot świadczenia jest odpowiedzialny również za szkody wynikłe z niezwrócenia go w terminie oraz z tytułu napraw wykonywanych po tym terminie wskutek uszkodzeń powstałych w czasie używania go przez biorącego, nie ponosi zaś odpowiedzialności za zużycie przedmiotu świadczenia będące następstwem prawidłowego używania. Ponadto należy przyjąć, że biorący w użytkowanie dany przedmiot musi korzystać z oryginalnych części zamiennych i usług odpowiednich zakładów serwisowych²⁷.

Roszczenia posiadacza wobec biorącego do używania przedawniają się z upływem roku od dnia zwrotu przedmiotu świadczenia. Odszkodowanie w świetle powyższych regulacji obejmuje niewątpliwie zarówno uszczerbek majątkowy, jak i utracone korzyści.

Za używanie przedmiotu świadczenia rzeczowego przysługuje jego posiadaczowi ryczałt w wysokości odpowiadającej szkodzie poniesionej wskutek

27 A. Kiliszkiwicz, *Świadczenia rzeczowe na rzecz obrony*, „Studia Erasmiiana Wratislaviensia” 2009, nr 3, s. 343.

jego dostarczenia oraz stawce jego amortyzacji²⁸. Ryczałt za używanie przedmiotu świadczenia rzeczowego wypłaca jednostka organizacyjna, na której rzecz świadczenie zostało wykonane. Zryczałtowane wynagrodzenie z tytułu oddania jednostce wojskowej do użytkowania samochodów jest opodatkowane. Należy je traktować jako kwotę brutto²⁹. Wykaz dobowych stawek ryczałtu za używanie poszczególnych przedmiotów świadczeń rzeczowych określa załącznik nr 8 rozporządzenia Rady Ministrów z 29 sierpnia 2024 roku w sprawie świadczeń rzeczowych na rzecz obrony w czasie pokoju³⁰.

Podobnie jak w przypadku świadczeń osobistych, organem koordynującym na obszarze województwa działalność organów samorządu terytorialnego w zakresie planowania i nakładania obowiązku świadczeń rzeczowych jest wojewoda.

Podsumowanie

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej nakłada na polskich obywateli wiele ciężarów publicznych związanych z obronnością państwa. Nie ma obowiązku wykonywania świadczeń, jeżeli nie zostaną one nałożone zgodnie z właściwymi aktami prawnymi – obecnie jest to ustawa o obronie Ojczyzny oraz akty wykonawcze do niej. Mają one charakter fakultatywny, nieobligatoryjny. Dopiero z chwilą nałożenia tego ciężaru na obywateli stają się obligatoryjne. Na rzecz obowiązku obrony mogą być wykorzystane świadczenia osobiste oraz świadczenia rzeczowe. Główną rolę w procesie nakładania obowiązku świadczeń odgrywają terenowe organy administracji wojskowej – szefowie wojskowych centrów rekrutacji i samorząd terytorialny szczebla gminy – wójt, burmistrz (prezydent miasta). Wykorzystanie świadczeń związanych z wypełnieniem obowiązku obrony oprócz aspektów formalnych musi być również uwarunkowane konkretnymi potrzebami związanymi z obronnością państwa.

28 J. Płaczek, *Potrzeba urealnienia stawek za świadczenia rzeczowe na potrzeby obronne w czasie pokoju*, [w:] *Spółczeństwo w wojsku, wojsko w społeczeństwie w XIX i XX wieku. Relacje i procesy w ujęciu interdyscyplinarnym*, red. M. Kruszyński, T. Osiński, M. Kornat, Dęblin 2020, s. 447–455.

29 Wyrok NSA z dnia 20 marca 2012 r., I FSK 835/11, LEX nr 1129922.

30 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 sierpnia 2024 r. w sprawie świadczeń rzeczowych na rzecz obrony w czasie pokoju, Dz.U. 2024, poz. 1387.

Jedynie odpowiednia argumentacja spowoduje, że świadczenia osobiste oraz rzeczowe będą przez społeczeństwo postrzegane jako istotny wkład w obronność kraju.

Bibliografia

- Brzostek A., *Komentarz do art. 627, [w:] Ustawa o obronie ojczyzny. Komentarz*, red. M. Karpiuk, J. Kurek-Sobieraj, Warszawa 2024.
- Bulira, J., *Komentarz do art. 632, [w:] Obrona Ojczyzny. Komentarz*, red. H. Królikowski, Warszawa 2023.
- Filip Z., *Świadczenia obywateli na rzecz obrony – prawda i mity*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate” 2020, nr 10.
- Florczak-Wątor M., *Komentarz do art. 85, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023.
- Kiliszkiwicz A., *Świadczenia rzeczowe na rzecz obrony*, „Studia Erasmiana Wratislaviensis” 2009, nr 3.
- Lewandowski G., *Świadczenia na rzecz obrony w procesie pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa. Stan aktualny oraz kierunki rozwoju*, „Wiedza Obronna” 2019, nr 4.
- Płaczek J., *Potrzeba urealnienia stawek za świadczenia rzeczowe na potrzeby obronne w czasie pokoju, [w:] Społeczeństwo w wojsku, wojsko w społeczeństwie w XIX i XX wieku. Relacje i procesy w ujęciu interdyscyplinarnym*, red. M. Kruszyński, T. Osiński, M. Kornat, Dęblin 2020.
- Ruczkowski P., *Świadczenia obywatela na rzecz obrony w świetle standardów demokratycznego państwa prawa*, „Annales Universitatis Mariae Curie Skłodowska” Sectio G 2022, t. 69.
- Sitek R., *Świadczenia na rzecz podnoszenia potencjału obronnego państwa*, „Wiedza Obronna 2018”, nr 1–2.
- Stefański K., *Komentarz do rozporządzenia w sprawie sposobu usprawiedliwiania nieobecności w pracy oraz udzielania pracownikom zwolnień od pracy, [w:] Prawo zatrudnienia. Komentarz do rozporządzeń*, red. K.W. Baran, Warszawa 2024.
- Zamiar Z., Zamiar P., *Pozamilitarne ogniwa w systemie bezpieczeństwa militarnego państwa*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2011, nr 4.

Personal and material benefits in times of peace

Abstract

The purpose of this article is to present defense benefits that can be imposed on specific entities in times of peace. An analysis of the role of society in the matter of personnel and equipment security of units performing tasks for the country's security will be made. The regulations in this matter are contained in the Act of March 11, 2022 on the Defense of the Homeland, which repealed the previous applicable act on state defense – the Act of November 21, 1967 on the universal obligation to defend the Republic of Poland. An element necessary for the proper implementation of defense benefits is the appropriate construction of legal regulations in this area, and this must be followed by appropriate action by public administration bodies responsible for state security. These bodies must have the appropriate capabilities to effectively respond to threats. This also applies to private individuals, companies, enterprises and workplaces that will be obliged by an administrative decision to perform the entrusted task or to put their own resources into use.

Key words:

benefits in kind, personal benefits, Polish security system, Homeland Defense Act